Ελένη Σαραντίτη: «Ο κήπος με τ' αγάλματα»

της Γεωργίας Κακούρου – Χρόνη*

Η Ελένη Σαραντίτη γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Νεάπολη, πόλη στο άκρο της Λακωνίας που φιλόξενα ανοίγεται στη θάλασσα και είναι επιδεκτική των μύθων που θέλουν τον Αινεία, μετά την άλωση της Τροίας, να καταφεύγει εδώ –ενδιάμεσος σταθμός του πλου προς τη Ρώμη– και να ιδρύει πόλεις, που αργότερα ο Βοίας, από το γένος των Ηρακλειδών, θα συνενώσει σε μια, γι' αυτό και το όνομα της πόλης «Βοιαί». Κι όταν οι Βαυαροί χάραξαν το ρυμοτομικό της σχέδιο και νέος πληθυσμός ενσωματώθηκε στην καλοσχεδιασμένη πόλη, αυτή έγινε «Νεάπολη», αλλά το «Βοιών» (Νεάπολη Βοιών) παραμένει και φέρει όλη τη μακραίωνη παράδοση της νέας πόλης.

Σ' αυτόν τον τόπο, με τους παλιούς μύθους ζωντανούς, που η θάλασσα, τα μακρινά ταξίδια των ναυτικών κι ο Καβομαλιάς δεν έπαυσαν να εμπλουτίζουν, μεγαλώνει η Λενίτσα που αφηγείται την ιστορία του Κήπου με τ' αγάλματα. Το βιβλίο επανακυκλοφορεί (πρωτοτυπώθηκε το 1980 από τις Εκδόσεις Καστανιώτη) ύστερα από είκοσι ένα χρόνια από τις Εκδόσεις Πατάκη με εικονογράφηση της Θέντας Μιμηλάκη. Έναν χρόνο μετά την πρώτη του έκδοση (το 1981), η ΕΡΤ πρόβαλε σε συνέχειες τον «Κήπο με τ' αγάλματα» σε σενάριο και σκηνοθεσία του Παντελή Βούλγαρη, μουσική Σταμάτη Σπανουδάκη, εκλεκτούς συνεργάτες παραγωγής και εκλεκτούς επίσης ηθοποιούς. Η σειρά προβάλλεται στην ιστοσελίδα: https://www.ertflix.gr.

Μια απλή ιστορία, πρόσφορη για όλα τα παιδιά των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού και του Γυμνασίου, που θα μπορούσε να συνοψιστεί σε μια περίοδο: Η Λενίτσα και η παρέα της ανακαλύπτουν αρχαία αγάλματα και τα συμπεριλαμβάνουν ως πρόσωπα ζωντανά στα καλοκαιρινά τους παιχνίδια, όσο αυτά, πριν μεταφερθούν στο Μουσείο της Σπάρτης, φιλοξενούνται στον κήπο του κυρίου Ευρυγένη.

Αυτή η πλούσια παρακαταθήκη των παιδικών βιωμάτων προσφέρει την πρώτη ύλη που η άξια γραφίδα μεταπλάθει σε ένα σύγχρονο ανάγνωσμα.

Γραμμένη σε γλώσσα επίσης απλή, με μικρές προτάσεις, ζυγιασμένες επαναλήψεις, εύκολα προσβάσιμη από τα παιδιά που υποδόρια καλλιεργεί την εκφορά του λόγου τους, εμπλουτίζει το λεξιλόγιό τους με έννοιες που ίσως πρωτοσυναντούν και ταυτόχρονα τα, ωθεί να δοκιμάσουν και τις δικές τους γλωσσοπλαστικές δυνατότητες· σαν εκείνο το «άσπρη και λιακαδάτη η μέρα» της Λενίτσας. Και με πολύ χιούμορ, όχι μόνο από τα παθήματα της Ποτούλας, που είναι η μικρότερη της συντροφιάς, αλλά και από τ' αδιάκριτα κρυφακούσματα της Λενίτσας.

Στην απλή αυτή ιστορία με την ανεπιτήδευτη αφήγηση, η συγγραφέας, στον ρόλο της Λενίτσας, αναπλάθει τα παιδικά της χρόνια. Οι παιδικές αναμνήσεις δεν έχουν ξεμακρύνει, όταν η Ελένη Σαραντίτη τις μυθοποιεί· γράφει το βιβλίο, όταν είναι είκοσι πέντε ετών. Αυτή η πλούσια παρακαταθήκη των παιδικών βιωμάτων προσφέρει την πρώτη ύλη που η άξια γραφίδα μεταπλάθει σε ένα σύγχρονο ανάγνωσμα. Το βιβλίο θίγει θέματα σοβαρά και επίκαιρα απ' αυτά που συζητούνται, ή που θα έπρεπε να συζητούνται, με τα παιδιά.

Η ζωή σε μια μικρή πόλη που οι τοίχοι των σπιτιών δεν χωρίζουν τους ανθρώπους· όλοι καλοδεχούμενοι στις ανθισμένες αυλές. Αρραβωνιάσματα, γάμοι, αρρώστιες (πούλησαν το αμπέλι οι γονείς της Φαλίτσας για να γιατρευτούν τα μάτια του πατέρα), θάνατοι, μακρινά κι επικίνδυνα μπάρκα· «καλό δέξιμο!» η πρώτη ευχή. Όλα βιώνονται απ' όλους, κι οι λύπες κι οι χαρές, με μια αυτονόητη αξιοπρέπεια: «Κάθε τόσο η γιαγιά μου κρατάει φαΐ απ' το τσουκάλι του σπιτιού, γεμίζει και ένα ποτήρι κρασί και τ' αφήνει νύχτα στο κατώφλι της εξώθυρας. Για τον φτωχό. Για τ' ορφανό. Έτσι λέει. Άμα τ' αφήσει, ανεβαίνει και κάνει το σταυρό της. Το πρωί βρίσκουμε πλυμένο το πιάτο και το ποτήρι. Δεν ξέρουμε ποιος πεινάει κάθε φορά» (σ. 66). Η ζωή δεν έχει ξεκοπεί από μια μακρά, γερή ρίζα. Κρατάει, ανάμεσα σ' άλλα, κάτι ακόμη κι απ' την ομηρική φιλοξενία: «Σήμερα πρωί πρωί ήρθε στο σπίτι μας ο Γιαννάκης ο ταχυδρόμος. Μας έφερε γράμμα από τον πατέρα μου. Η μάνα μου κέρασε τον Γιαννάκη γλυκό μελιτζανάκι με μύγδαλο και τον περιμέναμε να φύγει για να διαβάσουμε το γράμμα» (σ. 51).

Σ' αυτή την κοινότητα χαρίζεται στα παιδιά το θείο καλοκαίρι των διακοπών που κλείνει με χαρά τα σχολικά βιβλία, αν και για κάποιους τα ξανανοίγει (η Ροδιά έμεινε στην ίδια τάξη). Μια παρέα παιδιών που, ώσπου να φθινοπωριάσει με τον τρύγο, τριγυρίζουν τραγουδώντας τα μεσημέρια στους δρόμους, κολυμπούν, παρακολουθούν τους ψαράδες στον ίσκιο της μουριάς να πλέκουν τα δίχτυα, με τις γυναίκες τους να βοηθούν μπαλώνοντας. Με φίλους τους γέρους ναυτικούς που τα παίρνουν μαζί στο πυροφάνι ή στη βάρκα για βαθιά μακροβούτια κοντά στο Ελαφονήσι. Μαζί και ο Οδυσσέας, ο σκύλος της Λενίτσας, σύντροφος όλων των παιδιών, όπως και οι πυγολαμπίδες, τα τριζόνια, τα καβούρια, οι γλάροι και τα δελφίνια. Στρωματσάδες κάτω από τ' αστέρια («Τι πολλά που ήτανε τ' άστρα! Καλά-καλά δεν ξεχώριζες ουρανό. Τον σκεπάζανε»), κυνήγι αξημέρωτα με άσπρα πανάκια δεμένα γύρω απ' τα πόδια της Λενίτσας για ν' ακολουθούν με ασφάλεια τα πατήματα του πατέρα. Και ώρα αγαπημένη το μεσημέρι: «Το μεσημέρι η θάλασσα φουσκώνει και σηκώνεται ένας αέρας φρέσκος και δυνατός. [...] Έχετε, αλήθεια, ξαπλώσει σε βάρκα κατάχαμα κοιτώντας τον ήλιο στα μάτια;» (σ. 11).

Με τα μάτια πλέκονται κι οι πρώτοι έρωτες· με τα μάτια και τα όνειρα καταλαβαίνει κι ο Αρτεμάκης την καρδιά του να χτυπά αλλιώτικα για την Ούττε, ένα κορίτσι από ξένη χώρα, «τι ξανθό, και τι άσπρο! Σαν ζωγραφιά είναι».

Το βιβλίο θίγει θέματα σοβαρά και επίκαιρα απ' αυτά που συζητούνται, ή που θα έπρεπε να συζητούνται, με τα παιδιά.

Ο έρωτας του Αρτεμάκη για την Ούττε κι ο έρωτας των παιδιών για τ' αγάλματα που τα βρήκαν «σαν λυπημένα» στο λασπωμένο χωράφι, ώσπου, μετά τον καθαρισμό, «λάμψανε, αστράψανε λευκά σαν το χιόνι και φανήκανε ωραία και περήφανα και δυνατά». Η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στα παιδιά και τ' αγάλματα προσφέρει γόνιμα ερωτήματα για έναν πρώτο μουσειολογικό προβληματισμό, όπως διατυπώνεται με τις δικές τους κουβέντες: Τ' αγάλματα είναι για να τα κοιτάς και να καταλαβαίνεις μια χαρά μέσα σου· είναι για να τα βλέπεις και να ονειρεύεσαι· είναι για να τ' ακουμπάς ήσυχα ήσυχα ή να κάθεσαι δίπλα τους και ν' ακούς τη θάλασσα και τη νύχτα· θέλεις να τα ρωτήσεις αν κι οι άνθρωποι που τα έπλασαν ήτανε τόσο ωραίοι· τ' αγάλματα δεν είναι για να στοιβάζονται σε μεγάλες, ανήλιαγες αίθουσες· τ' αγάλματα ήταν σαν τις δικές μας φωτογραφίες ή σαν τις δικές μας τις εικόνες για να σκέφτονται οι άνθρωποι το θεό τους. Αλλά τ' αγάλματα είναι περισσότερο για να μπαίνουν στις κουβέντες και στις παρέες μας, όπως μπήκαν στις κουβέντες της Λενίτσας και της Γιόλας που έγινε φίλη της, γιατί, όπως όλοι οι Τσιγγάνοι, ήταν σαν «γιορτινός» άνθρωπος.

Σχεδόν όλες τις σελίδες του βιβλίου διατρέχει η σχέση της Λενίτσας με τη Γιόλα· παίζουν μαζί, ανταλλάσσουν εμπειρίες, γνωρίζει η μια τη ζωή της άλλης. Η ζωή στο τσαντίρι έχει τις δικές της χαρές κι η πρόσκληση γίνεται πρόκληση που κλείνει την αφήγηση και παρηγορεί τη Λενίτσα για την οριστική μετακίνηση των αγαλμάτων στο Μουσείο: «Την ώρα που ανέβαινα να ιδώ τη μάνα μου και να της πω που με καλέσανε οι τσιγγάνοι, θυμήθηκα τ' αγάλματα και είπα να δακρύσω. Δε δάκρυσα όμως. Σκέφτηκα πως είχαμε περάσει ωραία, πολύ ωραία μαζί τους και πως άτυχοι θα 'μασταν άμα δεν τα είχαμε γνωρίσει καθόλου. Και άμα δεν τα είχαμε αγαπήσει. Κι ύστερα θυμήθηκα που με περίμενε στα τσαντίρια η Γιόλα, θυμήθηκα που σε λίγο θ' ανάβανε φωτιές και πως έπρεπε να τρέξω αν ήθελα να προλάβω να μάθω και κανένα τσιγγάνικο τραγούδι ή κανέναν χορό από τους δικούς τους. [...] Και άρχισα να τρέχω...».

Η σχέση της Λενίτσας με τη Γιόλα, αλλά κι όλων των παιδιών με τους Τσιγγάνους, σε μια εποχή που δεν μιλούσαμε τόσο για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και τον ρατσισμό, αποκαλύπτει μ' έναν αβίαστο και φυσικό τρόπο τον πολιτισμό τους, συνεχώς προσαρμοζόμενο για να επιβιώσει, έτσι όπως τον περιγράφει ο Angus Fraser στο βιβλίο του Οι Τσιγγάνοι (Οδυσσέας, 1998).

Στο βιβλίο, ο τωρινός μικρός αναγνώστης προσκαλείται με τρόπο ευπροσήγορο να αναγνωρίσει στον παιδικό κόσμο της Ελένης Σαραντίτη κάτι δικό του· να προσεγγίσει τον τόπο και την ιστορία του· να αναγνωρίσει τα πρώτα ερωτικά του σκιρτήματα και να συνειδητοποιήσει ότι διπλανοί του πολιτισμοί μπορεί να του προσφέρουν μια άλλη, πολύ ενδιαφέρουσα, θέαση του κόσμου.

Πρώτη δημοσίευση: diastixo.gr

**Η Δρ. Γεωργία Κακούρου Χρόνη είναι τ. επιμελήτρια της Εθνικής Πινακοθήκης.*

Η δική σας είδηση

Περιμένουμε τα δικά σας νέα, σχόλια, παρατηρήσεις, φωτογραφίες, σκέψεις και παράπονα στο e-mail info@lakonikos.gr ή στο fax 2731081250.